ló volt az emberiség eddigi történetében. Bármilyen cinikusan hangozzék, a Covid-jelenség legkritikusabb pontja nem az volt, hogy hányan betegedtek, vagy haltak meg, a háttérben a mozgatók számára nem ez bír kiemelt jelentőséggel, ahogyan egyébként sem az a legfontosabb, bármilyen furcsának is tűnjék, hogy a Covid, vagy Sars vírus mennyire volt valós és veszélyes, hanem az, hogy e víruskampány örve alatt milyen teszteredmények születtek, amelyeket majd felhasználnak a jövőbeni kísérletekhez a társadalomátalakító projektek során. Még egy nagyon fontos adalék, ami mindennél világosabban bizonyítja a világ egészére ráhúzott gonosz szemfényvesztés összehangolt, kitervelt mivoltát: a cél érdekében minden intézmény és erő felsorakozott; nem létezett kormány és ellenzék, jobb- és baloldali blokk, a korábban minden pitiáner ügyben egymás torkának eső politikai látszatellenfelek a Covid kapcsán azonnal egy platformra kerültek (a létrontás mélyebb dimenziói kapcsán ez a közös alap soha nem volt kérdéses), legfeljebb technikai kérdésekben merültek fel nézetkülönbségek. A Covid-ukázt mindenki, minden szerv megkapta és teljesítette. A folyamatot kitűnően láttatja a Médiavadász filmje.

Azzal kezdtük a filmismertetőt, hogy felidéztük az archaikus ember szemléletét, nevezetesen azt a megközelítést, hogy létértelmezésében a jó örökös harcban áll a rosszal. Ezzel szemben a modern ember, aki leváltotta a tradicionális embert, már nem így tekint önnön létére és a világra, mivel ilyen erőket nem tapasztal, így különbséget sem tud tenni közöttük. Ami ennél tragikusabb: a modern embert ez nem is zavarja, nem kelt benne kellemetlen érzést, a baljós erőket és ágenseiket képes a szakadék legaljára követni. A közelmúlt Covid-történetének ez az egyik legfontosabb konzekvenciája.

M. P.

Julius Evola
AZ ABSZOLÚT INDIVIDUUM TEÓRIÁJA
Ford. Varázsló Macska
289 oldal (Budapest, 2023, Varázsbarack)

Julius Evola neve a mai magyar közgondolkodásban elsősorban szélsőségesnek tekintett politikai álláspontja, vagy jobb esetben a tradicionális értékrenden alapuló modernitáskritikája kapcsán merül fel (ha egyáltalán felmerül). Akik azonban mélyebben tanulmányozták az evolai életművet (a Kvintesszencia és a Persica kiadó jóvoltából legtöbb könyve már olvasható magyar nyelven), azok tudják, hogy a neves olasz gondolkozó munkásságának jelentős részét a (vallási–metafizikai) hagyományok bemutatásának és az általuk képviselt tudás újrafeltárásának szentelte. Átfogó monográfiát írt többek között a korai buddhizmusról, a *saiva* tantrizmusról, a Grál-mondakörről és a hermetikáról, lefordította és kommentálta a *Tao te csing*-et, és számtalan kisebb tanulmányban foglalkozott a különböző tradíciók egyes tanításaival, módszereivel. Evola hagyományfelfogásában a tradicionális eszme másik nagy képviselőjével, René Guénonnal összevetve nagyobb hangsúlyt kapott az immanencia szempontja, vagyis annak vizsgálata, hogy miként ragadhatjuk meg a végső valóságot közvetlenül önmagunkban, és hogyan válhatunk eggyé vele a tapasztalás transzformációja révén. Másrészt, a keleti doktrínák bemutatása mellett kiemelt figyelmet fordított az európai hagyományvonulatok vizsgálatára, az európai ember lelkiségének megfelelő lét- és transzcendencia-felfogás körvonalazására.

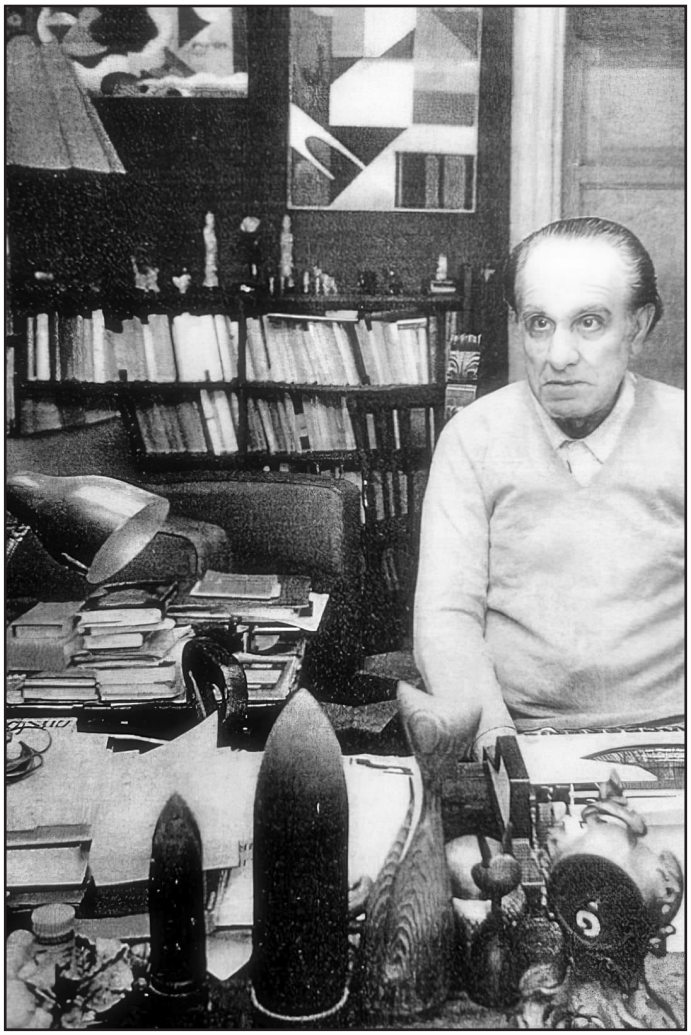
Az abszolút Individuum teóriája (Teoria dell'Individuo assoluto) ebből a szempontból különleges helyet foglal el Evola munkásságában, mert egy meglehetősen korai írásról van szó, amiben még nem a hagyományos bölcselettel

foglalkozik, hanem a 17. századtól kibontakozó filozófiai idealizmussal, ennek ellenére már ugyanaz a szemlélet és irányulás jellemzi, mint későbbi, kifejezetten tradicionális szellemiségű könyveit. A *Teória* vázlatát 1917-ben, 19 éves korában dolgozta ki, egy nagyobb mű, a *Teoria e fenomenologia dell'Individuo assoluto* első, „elméleti" részeként, azonban terjedelmi okokból önálló kötetben jelent meg, először 1927-ben a Bocca Kiadónál, majd 1973-ban az Edizioni Mediterranee gondozásában. Evola a második, átdolgozott kiadás – amelyből a magyar fordítás is készült – előszavában, időközben született tradicionális munkáira utalva a következőt írja: *„Ezek az újabb művek lényegében egy racionalitás feletti renddel foglalkoznak, amelyhez a megfelelő szervet nem a fogalom, hanem a szimbólum és a mítosz alkotja, szoros kapcsolatban azzal, ami vagy a sajátos értelemben vett hagyományból, vagy – szubjektíve – a saját lét megfelelő átalakításából származik. Mindez nem filozófia, inkább a valóság és a lényeg olyan megragadása, amely abszolúte független a spekuláció valamennyi formájától, és általánosságban a gondolkozás rendszerétől. A jelen kötet ehelyett tisztán filozófiai munka kíván lenni, a szó modern értelmében; éppen ezért lényegében a diszkurzív gondolkozás módszerei mentén bontakozik ki. Azonban kapcsolat áll fenn ennek tárgya és a szellem világa között, amelynek többi művünket szenteltük, egyfajta bevezetés, propedeutika értelmében."* (7. o.)

A *Teória* központi témája, mint a könyv címe is mutatja, az „abszolút Individuum" elmélete. Ez nem annyira egy önálló filozófiai rendszer, mint inkább a nyugati idealista gondolkozás elemeinek a szintézise és elmélyítése. Evola a rá jellemző tudományos alapossággal dolgozza fel a témát, bőséges forrásanyagra támaszkodva. Descartes, Kant, Fichte, Schelling, Hegel vagy Gentile művei mellett kitér Spinoza, Nietzsche, Schopenhauer, Henri Bergson, William James, Eduard von Hartmann, Max Stirner, Otto Weininger és Carlo Michelstædter filozófiájára, az egzisztencializmusra (Sartre, Heidegger, Jaspers), a fenomenológiára és az újkori teológia bizonyos felvetéseire is (Arnaud, Bayle, Barth). Mindemellett az idealizmust a hagyományos európai és keleti bölcselet tágabb összefüggésébe helyezi, egyaránt hivatkozva a skolasztikus és a „misztikus" teológiára (Duns Scotus, Meister Eckhart, Johannes Tauler), a hermetikára, a sztoicizmusra, Platón és (főként) Arisztotelész tanításaira, de az önvaló *(átman)* és a nemtudás *(avidjá)* hindú doktrínájára, vagy a nem-cselekvő cselekvés kínai fogalmára is. A filozófiai érveket és kérdésfelvetéseket pedig olyan tradicionális (és egyetemes) alapeszmék mentén mutatja be, mint a lét, az individualitás, a szabadság, az alany–tárgy-viszony, vagy transzcendencia és empíria, forma és anyag, esszencia és egzisztencia kettőssége.

Annyiban kétségkívül „modern" Evola megközelítése, hogy szigorúan tartja magát ahhoz a kritikai immanentista gondolkozásmódhoz, ami az újkori nyugati filozófia egészének módszertani kiindulópontját képezi. Ennek lényege, hogy semmit sem fogadunk el eleve igaznak vagy valósnak, kizárólag azt, ami az érzéki és mentális tapasztalatban közvetlenül adott, vagy abból – a descartes-i formula szerint – *„világosan és egyértelműen"* levezethető. A megismerés tárgyairól magára a megismerésre, a tapasztalásra fordítjuk figyelmünket, és ilyen módon próbálunk eljutni egy feltétlen bizonyosságig, az észleletek és ítéletek végső alapját kutatva. A kritikai módszer használata a 18–19. században két, egymással szemben álló filozófiai áramlat, a realizmus és az idealizmus kialakulásához vezetett. Előbbiben az „immanentizmus" kimerült a transzcendens valóság tagadásában, és a transzcendenciától elválasztott ember és világ abszolutizálásának ürügyéül szolgált. Bár

a realizmus súlya a nyugati filozófiában korábban némileg csekély volt, az európai szellemtörténet tragikus paradoxona, hogy mégis ez vált a modern életrend alapjává, a tudományos materializmus, illetve a társadalmi-politikai liberalizmus és individualizmus formájában. Ezzel szemben az idealizmus valóban kutatott az igazság után, befelé fordult, gyorsan túllépett az érzéki tapasztalás látszólagos evidenciáin, és megdöbbentő felfedezésre tett szert. A lélek belső mélységeiben ama transzcendencia nyomaira bukkant, amit a hagyományos ókori-középkori bölcselet metafizikai ideái és kinyilatkoztatott dogmái formájában megkérdőjelezett vagy legalább is figyelmen kívül hagyott. A megismerés mibenlétére irányuló vizsgálat nyomán az idealista gondolkozók arra a felismerésre jutottak, hogy a megismerés tárgyai a tudati folyamatokon keresztül a megismerő alanyra vezethetők vissza, az „Énre", amely tökéletesen autonóm valóság (a megismerés vonatkozásában), és mintegy megelőzi a tapasztalati világot, ilyen értelemben „transzcendentális". Egyfajta abszolút kezdet, ami másból levezethetetlen, nem határozza meg semmi, ellenben minden minőség és meghatározottság (tér, idő, anyag, tárgy, egyediség stb.) belőle fakad, az ő aktusa. Röviden szólva, nincs „más" rajta kívül és tőle függetlenül.

Julius Evola az otthonában (1971 körül)

Evola először is megerősíti az idealizmus fenti alaptételét, és rámutat, hogy ez az egyetlen következetes filozófiai álláspont, ha a kritikai immanentista módszertan alapelveihez tartjuk magunkat. Második lépésben feltárja – e tekintetben már túllépve a nyugati idealizmus szokásos értelmezésein –, hogy az ismeretelméleti keretek között posztulált igazság hátterében voltaképpen egy „ontológiai" lehetőség és igény van. Az abszolút bizonyosság immanens követelménye, amely *„Descartes óta minden további kibontakozás középpontja és mozgatórugója"* (12. o.), csak akkor teljesülhet maradéktalanul, ha egész lényünkben ténylegesen és tökéletesen szabaddá válunk, a lét centrumává és urává. *„Minden »más« tagadásában, mint a megismerés lehetősége logikai vizsgálatának eredményében, ugyanakkor mint az abszolút bizonyosság rendszerének szükségszerű feltételében, az ideák világában tükröződve megjelenik*

a lét, az érték és az uralom iránti mélységes impulzus, amelyre az ember ráébredt. Ezért több szempontból is Nietzsche, Weininger, Michelstædter az, „aki értelmet ad Descartes-nak, Berkeley-nak Kantnak és Fichtének”. (12. o.) Az előbbi gondolkozók azonban nem fejtették ki kellő árnyaltsággal és szigorú következetességgel, hogy mit jelent ebben a vonatkozásban a lét és az uralom „akarása”. A *Teória* legfőbb célja megtenni *„a nyugati spekuláció eme utolsó lépését, hogy elérje a pontot, amin túl – Kierkegaard szavaival élve – »minőségi ugrás« nélkül nem juthat.”* (9. o.)

Az idealizmus végpontja egy ellentmondás, amihez akkor jutunk el, ha eloszlatunk két félreértést az Én vagy Individuum mibenlétét illetően, amely a tökéletes lét és uralom forrása. Egyfelől tudatosítanunk kell, hogy ez *nem azonos* az egyénnel, akinek-aminek közönségesen megéljük magunkat. Evola egészen más értelemben használja az *„individuum”* szót, mint a modern individualizmus, vagy a 20. századi gondolkozók többsége. A kifejezés eredeti etimológiai jelentéséből kiindulva olyan princípiumot ért alatta, ami osztatlan és oszthatatlan, azaz személy*feletti* módon egyetemes, és a látszólag külső világ látszólag elkülönült létezőinek sokaságát is áthatja, felöleli és egységbe foglalja – akárcsak a lélek a test egyes részeit, vagy az alanyi tudat az érzékelt jelenségeket (vö. 260–261. és 264–271. o.). Autonómiája pedig „szellemi” – teológiai nyelven fogalmazva, olyan természetű, mint Isten önmagában való léte és világ feletti teremtő hatalma. Másfelől azonban azt is tudatosítanunk kell, hogy az abszolút Individuum nem „másvalami” vagy „másvalaki”. Nem lehet elválasztani *„a valódi alanytól, aki én vagyok”*. (12. o.) És bár a tapasztalás mibenlétére irányuló reflexió kétséget kizáróan bizonyítja isteni mivoltát, azzal a ténnyel is szembesít minket, hogy *aktuálisan* nem vagyunk ilyenek. Nem éljük meg magunkat tökéletesen autonómnak és önmagában valónak. Ez a két, egymással összeegyeztethetetlen immanens bizonyosság nem valamiféle logikai hibát jelez a gondolkozás rendszerében, hanem egy lehetőségre világít rá, amit csak a filozófiai gondolkozáson túllépve, egy szellemi út bejárásával valósíthatunk meg. Az idealizmus lényege pontosan ez a „befejezetlenség”. *„[N]em a megérkezés, hanem épp ellenkezőleg, az elindulás pontjaként, nem mint megoldás, hanem mint probléma jelenik meg számunkra.”* (8. o.) Ezért lehet alkalmas arra, hogy bevezessen minket a valódi spiritualitás és a hagyományok világába. Evola harmadik célja a *Teória*ban ennek a befejezetlen vagy nyitott jellegnek a megőrzése, és a kézenfekvőnek tűnő, de valójában félrevezető „megoldások” kiküszöbölése. Ezzel összefüggésben bírálja azokat a megközelítéseket, amelyekben az abszolút Individuum felfogása a mai értelemben vett „individualizmusba” hajlik, mint az különösen Stirner, de némely vonatkozásban Weininger, Michelstædter és Nietzsche filozófiájában is látható (174–176. és 241. o.). Még élesebben bírálja az úgynevezett „abszolút idealizmus” különféle formáit, amelyek a feltétlen alanyiságot egy absztrakt, logikai princípiumban hiposztatizálják, és ebbe vetítik ki azt a tökéletes létet és uralmat, amit a törekvőnek egy spirituális út bejárása révén önmagában kellene megvalósítania. A fichtei „abszolút én”, a hegeli „idea” vagy a gentilei „tiszta tett” ilyen értelemben nem az idealizmus betetőződését jelenti, hanem eredeti intenciójának (és nem mellesleg, módszertani előfeltevéseinek) megtagadását, ami elzárja a valódi transzcendencia elől, és arra kárhoztatja, hogy örökké csak filozófia maradjon.

A *Teória* negyedik témája maga az út, amely a feltétlen szabadsághoz, az abszolút Individuum tényleges megvalósításához vezet. Ez szigorúan véve már nem tartozik a filozófia hatókörébe, de alapvető irányát és jellegét az idealista tézi-

sekből is le lehet vezetni – az imént vázolt két elvet (és eltévelyedési lehetőséget) szem előtt tartva. Egyrészt, az abszolút Individuum elérése, egyénfeletti voltából következően, nem az egyéni öntudat és akarat horizontális kiterjesztését és mennyiségi megnövelését jelenti, hanem a meghaladását – a szó szoros értelmében vett *transzcenzió*t. Így szemben áll mindenfajta gőggel, önzéssel vagy akarnoksággal, és egyáltalán, a modern „önmegvalósítás" minden formájával. Lényege sokkal inkább a hagyományos spiritualitás olyan kulcsfogalmaival írható le, mint az aszkézis, a kontempláció, vagy a szokványos tapasztalás korlátait áttörő rituális tett. (Vö. 86., 205. és 282–283. o.) Másrészt, magától értetődően, a cél és a kiindulópont között folytonosság van. Az út lényege a germinális formában már bennük rejlő autonómia kibontakoztatása, amit „belsőleg" valósíthatunk meg, saját tudati folyamataink transzformációja révén, és az ehhez szükséges erőt is magunkban hordozzuk – nincs szükség hozzá egy külső hatalom beavatkozására. Az utóbbira való hagyatkozás vagy várakozás az idealizmus evolai megközelítésében kifejezetten hiba, mivel egy dualista szemléletet tükröz, ami ismeretelméleti szempontból nem igazolható, gyakorlati vonatkozásban pedig elfedi önnön lényünk aktuális tökéletlenségét és az önátalakítás szükségességét. (Evola a közönséges vallásosságban egy ilyen hozzáállást lát, és ebből a szempontból bírálja, a *Teória*ban és későbbi műveiben is.)

Az abszolút Individuum útja tehát az aktuális emberi állapot és a transzcendens valóság nemkettősségén alapul, és aktuális különbözőségüket úgy „oldja fel", hogy az utóbbit lehetőségnek tekinti, amit meg kell valósítani. Érdemes megjegyeznünk, hogy ez a megközelítés nem általános, de nem is ismeretlen a hagyományok világában. Nyugaton ezen alapul például az alkímia szemlélete, Keleten pedig a tibeti tantrikus buddhizmus „*buddha*természettel" kapcsolatos tanításköre. Más oldalról, az idealizmus evolai interpretációja számos ponton megfelel az úgynevezett nondualista irányzatok (*advaita védánta*, kasmíri *saivizmus*, *dzogcsen*) felfogásának, amelyek az önvalót (*átman*) vagy tudatot (*csit*, *vidjá*) helyezik a középpontba, úgy tekintve erre, mint abszolút valóságra, ami egyszerre immanens és transzcendens, saját lényegünkkel azonos, és közvetlen felismerése maga a (metafizikai) megszabadulás. De az abszolút Individuum koncepciója bizonyos keresztény tanításokkal is párhuzamba állítható. Gondoljunk például a lélek fogalmára, amely halhatatlan, a testtől függetlenül is létezik, és beteljesült (mennyei) állapotában tökéletes uralommal bír az utóbbi felett. Vagy Krisztusra, aki az emberi személyiség „feje", és valódi életünk itt e földi világban benne van „elrejtve". Mélyebb rátekintésben azt mondhatjuk, a végső valóság transzcendens és „immanens" arculatának egyidejű hangsúlyozása, amin az evolai megközelítés alapul, az összes nyugati hagyományforma Isten- vagy túlvilágképének közös jellemzője, amennyiben a kereszténység mellett a görög, a római vagy a germán tradíció is úgy fogja fel az Abszolútumot és az örökkévalóságot, mint ami nemcsak mindentől eloldott, differenciálatlan végtelenség, hanem forma és személy, hatalom és tett, tudás és élet *is*. Mindazoknak a viszonyoknak és tapasztalási módoknak a tökéletes és teljes birtoklása, amelyek tökéletlen és tisztátalan formában földi létezésünket meghatározzák. Evola ilyen szempontból a nyugati vagy európai ember legmélyebb tradicionális gyökereit hozza felszínre, a filozófiai gondolkozás keretei között. Ezen belül pedig egy olyan elemet, amely a hagyományok belső, „ezoterikus" dimenziójához tartozott: a teljes tökéletesség és az isteni léttel való maradéktalan azonosság elérésére irányuló elementáris törekvést.

Az idealizmusban tehát van valami mélyen szellemi és tradicionális, és Evola egyedülálló érdeme, hogy ezt ki tudta mutatni. Bizonyos értelemben már a *Teória*ban megkezdte azt a feltáró munkát, aminek későbbi munkásságát szentelte, ráadásul sok tekintetben itt fejtette ki a legbővebben azokat a szemléleti alapelveket, amelyeken hagyományfelfogása alapult. Nem véletlen, hogy a hazai tradicionális gondolkozás két kiemelkedő képviselője, Hamvas Béla és László András egyaránt nagyra értékelte Evola e korai munkáját. Hamvas a *Scientia Sacra* első könyvének 5. fejezetében a tradicionális alapművek közé sorolja és *„döntő jelentőségűnek"* tartja, László András pedig több előadásában úgy említi, mint a legfontosabb Evola-könyvet, és már évtizedek óta kezdeményezte a kiadását. Tulajdonképpen az ő inspirációjának köszönhető (és természetesen a fordító és a szerkesztő áldozatos munkájának), hogy a *Teória* végre megjelent magyarul – ami nem kis szó, tekintve, hogy mind a mai napig semmilyen más nyelvre nem fordították le. Érdemes hozzátennünk, hogy a hamvasi és a lászlói megközelítésben más-más módon ugyan, de szintén nagy hangsúlyt kap az immanencia elve, illetve az alanyiság fogalma, így a *Teória* az ő életművük árnyaltabb megértésében is segítségünkre lehet.

Mindemellett a könyv társadalom- és politikafilozófiai jelentősége, hogy a modern filozófiai érvelés eszközeivel pontosan meghatározza az énség, a szabadság és a hatalom természetét, *bebizonyítva*, hogy ezek a transzcendenciában gyökereznek, és kizárólag transzcendens perspektívában teljesíthetőek be. Ebből következően a profán individualizmus és liberalizmus én- és szabadságellenesek, s elméleti alapjaik teljesen hibásak – éppen a „felvilágosult racionalizmus" és a „józan ész" szempontjából, amelyre előszeretettel hivatkoznak (nem véletlen, hogy minden további nélküli átfordíthatók a legdurvább elnyomásba, mint azt napjainkban sajnos láthatjuk). Evola ilyen tekintetben hatalmas fegyvert ad a konzervatív gondolkozók és politológusok kezébe is – pontosabban adna, ha meglátásait hajlandók lennének figyelembe venni.

Laki Zoltán

John Saward
ÉDES ÉS ÁLDOTT HAZA. A MENNYORSZÁG KERESZTÉNY REMÉNYE
Ford. Alácsi Ervin János
246 oldal (Gödöllő, 2023, Sursum)

Még a legföldhözragadtabb materializmus sem igazán tudja elleplezni előlünk a tényt, hogy a jövő számunkra transzcendens. Hogy van egy pont a *mi* időnkben, ami túlmutat az időn: amikor a „világ", amelyet otthonunknak hiszünk, legyen bár oly kellemes, szabad tér, vagy épp ellenkezőleg, a szenvedés és megalázottság helye, meg fog szűnni, és így vagy úgy, de be kell lépnünk egy ismeretlen birodalomba, egy másfajta létbe. Aki a felszínen él, rettenetesnek érzi ezt, és inkább megpróbálja elfelejteni, eljátszva magának és másoknak, hogy a mulandó örök és a véges végtelen – hogy e földi élet a létezés lényege, a nagybetűs valóság. Aki azonban mélyebbre tekint, az szembe mer nézni a határral, és nemcsak az elmúlást, a legyőzetést látja benne – sokkal inkább a létezés, a tudatosság, a „vagyok" végső titkának a feltárulását, és lehetőséget a felszabadulásra, a tökéletes és örökkévaló lét elérésére. Vagyis: *célt*. Olyan célt, ami az élet minden tettének irányt szab, és az idő múlását az életfelettibe vezető úttá alakítja.

Ez a mélyebb, éberebb létátélés a vallásos ember sajátja, e szó szellemi értelmében. Közismert, hogy a „transzcendens jövő", vagy más szóval, a „túlvilág" minden vallási hagyomány